

Priscillianus in Hispania ortus familia nobili ac prædivite, seductus a Marco quodam Ægyptio gnostico et manichæo¹, duorum principiorum atque fatalis necessitatis errores innovavit, mendacium ac perjurium licitum esse tradidit, promiscuas probavit libidines, sabellianorum fovit deliramenta, ac traducta sub humilitatis specie flagitiosissima vita, Treviris damnatus est capitis, anno, ut fertur, 388.

Perpetuam Deiparæ virginitatem denegarunt *Helvidius* et *Jovinianus*. Quorum primus discipulus Auxentii episcopi mediolanensis, ariani, circa annum 380, vix primis imbutus litteris conscripto libello tradidit, Mariam post Domini nativitatem alios filios ex Josepho carnali concubitu peperisse. *Jovinianus* vero monachus apostata et auditor Helvidii docuit ulterius servandam non esse pudicitiam, nuptias solatia esse ad despumandas libidines, atque meritorum et præmiorum sustulit discrepantiam, damnatus sedente Romæ Syricio, anno 390, et lege Honorii anno 412, quo adhuc superstes conventicula agebat, plumbatis cæsus, et in Bubiam Dalmatiæ insulam relegatus.

Romanum, eandem hæresim palam tradidisse; dum autem illam confirmare studeret, infelici obitu periisse. Ac Vellutellus hunc pontificem fuisse ait *Anastasium*, hujus nominis quartum. Hæc autem nulla ratione consistunt. Nam *Anastasius IV*, Romanus, sedit sæculo duodecimo, *Photinus* autem hæresim spargebat suam sæculo Ecclesiæ quarto. Verum hoc sæculo Ecclesiam administravit *S. Anastasius*, hujus nominis primus, quem photinianum hæreticum appellare audacia est maxima. Primo enim *Anastasius I* inter sanctos romana veneratur Ecclesia. Deinde hunc Romam habere non meruisse, recte scribit ad annum 368 venerabilis Cæsar S. R. E. cardinalis Baronius. Insuper quis hunc hæreticum dixerit, quem apostolicæ sollicitudinis anxium, sibilantia hydræ hæreticorum ora composuisse, et libros Origenis *Periarchon*, horumque interpretem *Rufinum* damnasse, ad Principiam et ad Demetriadem scripsit S. Hieronymus? Idem Anastasium in epistola ad Geruntiam summopere commendavit. Quanti insuper Anastasium pontificem fecerit S. Paulinus, apertum est ex hujus litteris ad *Delphinum* in Gallia episcopum. Hinc perspicuum est, poetam sibi *quodlibet audendi*, ut Venusinus aiebat, factam sibi existimare potestatem,

¹ Ægyptii sæculo IV magna ex parte manichæis adhæsere. *Hieracitas* hos Manetis gregarios legimus fuisse appellatos. Horum unus fuisse creditur *Marcus* seductor Priscilliani et Memphi ortus.

Hæ quidem fuerunt præcipuæ quarti sæculi hæreses, sed quasdam alias commemorat Epiphanius, videlicet *audianorum*, ab Audæo Syro, qui affingentes Deo humani corporis delineamenta, *anthropomorphitæ* sunt appellati ab ἀνθρωπος, *homo*, et μορφή, *figura*¹; *antidicomarianitarum*, asserentium cum Helvidio Virginem post partum copulatam fuisse viro; unde dicti sunt *Mariæ adversarii*, ἀντιδικος enim et *adversarius* idem sonant; *collyridianorum*, qui Deiparæ tanquam numini sacrificabant, nomen sortiti a κολλυρίς, *siliginea placenta*, Virgini ab illorum oblata foeminis; *messalianorum* denique, asserentium omissis omnibus aliis operibus orationi tantummodo esse vacandum, nullumque ex Ecclesiæ sacramentis, Baptismi etiam et Eucharistiæ, percipi fructum. Hos *euchitas*, ab εὐχή, *oratio*, et *enthusiastas*, ab ἐνθουσιάζω, *numine agor vel insanio*, dixerunt².

CAPUT IV.

DE ECCLESIASTICIS SÆCULI IV SCRIPTORIBUS.

Brevitati studentibus locus non est plurimos sæculi hujus distincte recensere scriptores. Præcipuos itaque et litteris æque ac sanctitate celebres laudabimus separatim, tum coacervatim reliquos.

Occurrit primo *S. Athanasius* Alexandrinus, insectator arianorum acerrimus³. Interfuit anno 325 nicæno concilio et anno proximo suffectus est Alexandro in episcopatu patriæ suæ. Non semel arianorum machinationibus coactus est solum ver-

¹ Ab origenistis etiam catholici *anthropomorphitæ* sunt appellati, quasi rejicientes Origenis allegorias etiam Scripturæ loca, quæ Deo manus, pedes, cæteraque adtribuunt humana membra, sensu dumtaxat litterali exponerent. A qua insimulatione neque sanctissimi viri Epiphanius et Hieronymus, apud Joannem Jerosolymitanum et Rufinum, fuerunt immunes.

² In *Historia* Philostorgii, lib. VIII, n. III, describitur hæresis cujusdam episcopi *Theodosii*, qui, Joviano imperante, ad impia eunomianorum dogmata addebat, Christum eximio virtutum studio ex natura mutabili immutabilem evasisse et Deum neque loqui posse, neque audire, quoniam lingua caret et auribus.

³ Quod narrant de Athanasio puero alios pueros baptizante, magna laborare suspicione demonstrant in ejus Vita doctissimi PP. S. Mauri.

tere, fractusque ærumnis succubuit anno 374 aut sequenti. Exquisitissimis lucubrationibus arianam hæresim profligavit.

Antonius quoque, Ægyptiorum monachorum parens, claro ortus genere, Comæ non procul ab Heraclea an. 252, in solitudinem profectus anno ætatis suæ 48, et mortuus anno 357, ætatis suæ 105, scripsit sermones quosdam et perutilia ad monachos documenta. Quod idem præstitere *Macarii* duo, prior Ægyptius et Antonii discipulus, qui obiit nonagenarius anno 391; alter incola nitriensis eremi, qui centenarius decessit anno 404, necnon *Pachomius* in Thebaide ortus et auctor monachorum Tabenesium, in quorum uno monasterio 1040 ascetæ simul vixerunt, qui decessisse fertur anno 360. Hos vero propter instituti similitudinem una conjunximus.

Sapientia itidem inclaruerunt *Cyrillus* Jerosolymitanus, *Hilarius* Pictaviensis, *Zeno* Veronensis, *Eusebius* Vercellensis, *Ephrem* Syrus et *Pacianus* Barcinonensis. *Cyrillus* in Ecclesia jerosolymitana anno 350 successit Maximo ediditque Catecheses tam ad *competentes*, quam *mystagogicas* ad initiatos. *Hilarius* ob eloquentiam comparatus Rhodano, rapidissimo Galliarum flumini, circa annum 335, creatus episcopus Pictavorum in Aquitania, exinde synodis, scriptisque arianos plurimum exagitavit. *Zeno* antistes Veronensis, qui fertur martyrium pertulisse circa an. 360, homilias plures conscripsit; sed an illæ quæ ejus circumferuntur nomine genuinæ sint, hæsitatur. *Eusebius* Vercellensis, in Insubria episcopus, exilium fidei causa et ærumnas perpessus, imperante Constantio, ad hunc, atque ad Patrophilum arianum et ad vercellenses suos conscripsit epistolas, atque ex græco vertit commentarios Eusebii Cæsariensis in Psalmos, necnon Evangelia Matthæi et Marci, cujus *versionis* codex ipsius S. Eusebii manu exaratus Vercellis etiamnum asservatur. Obit autem et immarcescibilem coronam obtinuit circa annum 370 *Ephrem*, propheta Syrorum cognominatus, orationes supra mille, hymnosque et carmina scripsit, obiitque circa annum 378. *Pacianus* decessit anno 390, senex admodum, instituitque scriptis catechumenos ac pœnitentes, et refutavit novatianos.

Generis claritudine, parentum confessione, propriisque virtutibus *Magni* cognomentum adeptus fuit *Basilius* Cappadox, monastici instituti promotor egregius, et Ecclesiæ cæsariensis episcopus, Libanium rhetorum hujus sæculi principem eloquentia superavit, hæreticos, præsertim Eunomium, pertrinxit, monachos regulis et sanctionibus imbuat, sacras interpretatus est litteras, atque ad cœlestem gloriam evocato circa annum 378, parentatum fuit splendidissimo funere et lacrymis quoque Judæorum, gentilium et advenarum.

Accedunt *Gregorii* duo, *Nyssenus* et *Nazianzenus*. Ille Basilio Magni frater, iste eidem Basilio amicitia et consuetudine conjunctus. Primus Nyssæ in Cappadocia episcopus, refutavit scriptis apollinarem Eunomium et manichæos, divinos libros exposuit, orationes et epistolas edidit elegantissimas, et obiit an. 395. *Gregorius* alter episcopus Nazianzi, admodum valuit metro, ac soluta oratione, quemadmodum illius scripta cedro digna testantur. Vita functus est orator et theologus præstantissimus anno 389.

Hæreseon conscripserunt historiam *Epiphanius* et *Philastrius*. Ille in *Panario*, hujusque operis *anacephaleosi*, sive epitome; iste in libro, cui titulus *De hæresibus*. Fuit Epiphanius gente Palæstinus, sed episcopus in Cypro Salaminæ, sive Constantiæ, diemque supremum obiit anno 402. *Philastrius* vero fuit Italus et episcopus brixienensis, obiitque, ut aiunt, anno 387.

Summa laude et admiratione dignus est episcopus mediolanensis *Ambrosius*, nam cum sæcularibus litteris, causisque actitandis dedisset operam et Æmiliæ ac Liguriæ gereret præfecturam, inopinato electus episcopus anno 374, in sacra eruditione adeo profecit, ut libros *Patribus Veteris Testamenti*, *De Testamenti Novi mysteriis et sacramentis*, *De ministrorum officiis*, in *Evangelium Lucæ*, ac plures varii argumenti epistolas et orationes erudite eleganterque exornaverit. Decessit anno 397, pridie nonas apriles.

Cæteros eloquentia, scriptorumque copia et delectu superavit *S. Joannes Chrysostomus*, ortus Antiochiæ ad Orontem

fluvium, circa annum 354, a Flaviano presbyter ordinatus anno 386, locatus in sede C. P. anno 398, renitente licet Theophilo Alexandrino, multaque hujus et quorundam aliorum antistitum, necnon Eudoxiæ Augustæ causa perpessus, deposuit exuvias mortalitatis in Comana Pontica anno 407, die 14 septembris. Ut vero ejus ad populum antiochenum, cæterasque homilias, orationes *De sanctorum virorum laudibus*, libros *De sacerdotio*, *Contra gentiles*, *Contra vituperatores vitæ monasticæ*, atque in Evangelium Matthæi, in Epistolas Pauli et in Vetus Testamentum lucubrationes laudaremus amplissimas, illa orationis facundia opus foret, quæ ipsi peperit *Chrysostomi* appellationem.

De Hieronymo, Augustino et Paulino, Nolano, in quinti sæculi synopsi agemus.

Jam vero eos qui sapientia, non sanctitate floruerunt, carptim attingimus. Initio sæculi adversus Gentes libros VII florenti dictione scripsit *Arnobius* Afer, non omnino expers errorum. Gentilium pariter theologiam in libris *Institutionum* impugnavit *Lactantius Firmianus*¹, cui et librum *De mortibus persecutorum*, aliosque adscribunt; claruit autem sub Constantino. Versatus est in eodem argumento *Julius Firmicus Maternus*, qui edidit librum *De errore profanarum religionum*². De ecclesiastica historia optime meritis est *Eusebius* episcopus Cæsareæ in Palæstina, sed de arianismo suspectus; eique debemus etiam, missis aliis, *De præparatione et de demonstratione evangelica* libros eruditissimos. Adversus hæreticos certarunt et in divinos libros commentaria ediderunt, *Titus Bostrensis*, in Arabia episcopus, qui obiit anno 363. *Didymus* Alexandrinus, Hieronymi et Rufini præceptor, qui anno 392 excesserat

¹ *Lactantius* videtur eruditus compluribus Afer, non Italus, utpote *Arnobii* auditor *Sicæ*. Fuit *Crispi Cæsaris* præceptor. *Institutiones* scripsit circa annum 320, exorta persecutione *Licini*. Erravit cum millenariis, et negasse Spiritus sancti *substantiam*, inquit ad *Pammachium* S. Hieronymus. Obiisse dicitur *Treviris* senectute extrema. At locus et annus mortis incerti.

² *Julius Firmicus Maternus*, natione Siculus, ex gentili christianus scripsit ad *Constantium* et *Constantem* imp. circa annum 339.

ætatis suæ annum 83. *Victorinus*, Afer, qui naturæ concessit circa annum 370. Evangelicam historiam quatuor carminum libris circa annum 330 complexus est *Juvencus* presbyter, genere Hispanus.

Prætermitto *Basilium* Ancyranum et *Tichonium* Afrum, semiarianum, alterum donatistam.

CAPUT V.

QUARTI SÆCULI IMPERATORES ET MARTYRES.

Ineunte sæculo IV *Diocletianum* et *Maximianum Herculum* imperasse dictum est supra. Cœpit *Diocletianus* anno 301, *Posthumio* et *Nepotiano*, sævire in milites, anno 303, in VIII suo consulatu adversus christianos. Hæc est Ecclesiæ persecutio X, omnium crudelissima, incepta *Nicomediæ*, ubi Ecclesia eversa est VII kal. martias. Omnem fere orbem *sacro martyrum cruore infectum* scribit *Severus Sulpitius*; interfecta uno die XVII fidelium millia, et in sola *Ægypto* trucidata CXLIV millia, unde *Copti* novam æram subducunt¹.

Diocletianus et *Maximianus Herculus* purpuram exuerunt anno 303, juxta *Balutium*, præcedenti anno juxta alios, et nuncuparunt augustos, *Maximianus Herculinus Maximianum Galerium* cognomento *Armentarium*, quod olim in *Dacia* pastoritiam exercuisset artem; *Diocletianus* vero *Constantium Chlorum*. Uterque anno 293 ab *Herculo* et *Diocletiano* adoptati fuerant, et cæsares dicti; nam *Chlorus* uxorem duxerat *privignam Herculi Theodoram*, repudiata *Helena*, ex qua genuerat *Constantinum*; *Galerio* autem *Maximiano* nupserat *Galeria Valeria*, filia *Diocletiani*². Eadem die, qua *Constantius* et *Maxi-*

¹ Persecutionis incentores fuerunt gentiles philosophi: prætextus incendium regii *Nicomediensis* palatii christianis falso adtributum, ut imperante *Nerone* Urbis conflagratio. Fraude *Galerii* nondum *Augusti* occultis ministris ignis palatio fuit subjectus. Quare *Diocletianus* jussit omnes suos excarnificari et igne torqueri. Lege *Lact.*, *De mort. persec.* num. 14. Ibidem num. 16, laudatur *Donatus* novies sub tribus judicibus tortus. Fuerunt hi *Bithyniæ* præsides, *Flaccinus*, *Hierocles* et *Priscillianus*.

² Priusquam *Diocletianus* et *Maximianus Herculus* exuerent purpuram,

mianus declarati fuerunt augusti, cæsares creati sunt *Severus* et *Maximinus Daza*, et uterque erat nepos *Armentarii* ex sorore.

Non diu *Constantius Chlorus* regnavit, sed extinctus est Eboraci ¹ anno 306, eique *Constantinus Magnus* successit suprema patris voluntate, militumque consensu. Interea Cæsareæ *Maximinus* persecutionem instauravit, compellens omnes sacrificare². Romæ autem imperium invasit *Maxentius*, Maximiani Herculii filius, qui patrem in Campania commorantem ad imperium rursus evexit. Severo item, qui contra Maxentium ducebat exercitum, apud tres Tabernas occiso, Maximianus Galerius augustum nominavit anno 308 *Valerium Licinianum Licinium*, et hunc persecutorem crudelissimum christianorum. Inierunt tum concordiam cum Maxentio Maximianus Herculius et Galerius Maximianus; at illum Constantinus anno 312 ad pontem *Milvium* superavit³, insigni illa victoria, quam crucis mirabilis apparitio præsignaverat. Habemus persecutionem sævissimam, incæptam sub Diocletiano et usque ad annum 312 subsecutam⁴.

Singulos recensere in hac persecutione peremptos non vacat; oporteret enim omnia deflorare Martyrologia. Quosdam enu-

regia illius sedes fuit Nicomedia Bithyniæ metropolis. Herculii Mediolanum, Constantii Chlorig sedes fuit Augusta Trevirorum in Gallia; Maximiani autem Galerii Sirmium in Pannonia. Galerius pro christianis, ne diutius vexarentur, edictum Nicomediæ edidit anno 311, pridie kal. maias. Horrenda tabe consumptum legitur in libro *De mort. persec.* n. 35. Rufinus, lib. VIII, cap. xv, et Orosius, lib. VII, cap. xxviii, aiunt agitatum furii vim sibimet intulisse. Obiit idibus maii prædicto anno 311. Nullum ex Valeria filium suscepit. Candidianum ex concubina procreatum Licinius occidit anno 313.

¹ In Anglia.

² *Maximinus* Valeriam Galerii viduam, ejus nuptias recusantem, relegavit cum Prisca matre et uxore Diocletiani in desertas Syriæ solitudines.

³ *Milvium* Victor, Prudentius contra Symmachum, Paulus diaconus, aliique dixerunt.

⁴ In persecutione Diocletiani uno mense coronatos martyrio XVII mille christianorum, inter quos *Marcellinus* papa una cum *Claudio*, *Cyrino* et *Antonino*. Vide Martyr. rom. VI kal. maii.

merabimus tamen. Nondum lata erant persecutionis edicta, et Namnetis in Britannia lancea confossi obierunt *Rogatianus* et *Donatianus*, germani fratres.

Romæ *Sebastianus* Mediolanensis transfixus sagittis et *Felix* cum *Adaucto* securi percussus. Nicomediæ *Cantaleo* nobilis medicus equuleo tortus, gladioque necatus. Tarsi abscissum caput *Bonifacio*, qui cum Aglae, matrona romana, stupri habuerat consuetudinem. Puteolis martyrio cum sociis coronatus *Januarius*, beneventanus episcopus. Coronatos in eadem persecutione complures memorat Eusebius, lib. VIII *Hist. eccl.*, et in subjecto libro *De martyribus Palæstinæ*, ait, Nicomediæ vario mortis genere affectos *Dorotheum*, aliosque pueros imperatoris cubicularios, *Gorgonio* elisas laqueo fauces, *Anthimum* episcopum truncatum capite, innumeros projectos in mare. In Armenia, in Palæstina, in Thebaide, cæterisque provinciis tanta sacrorum ministrorum comprehensa est multitudo et capitis damnata, ut carceres quibus continerentur deessent. Illustre fuit martyrium *Philæ*, episcopi Thmuitarum, *Adaucti* romana dignitate conspicui, quatuor Coronatorum, aliorumque, de quibus fasti sanctorum VI idus novembris, *Luciani* presbyteri antiocheni, *Petri* Alexandrini, *Felicis* Carthaginensis, *Theodori* Ancyrani una cum septem virginibus, *Romuli* cum infante, cujus martyrium describit Prudentius. Inter martyres Palæstinos celebrantur *Procopius*, *Alphæus*, *Zachæus*, *Timothæus*, *Timolaus*, *Dionysius*, etc. Passi itidem in Cilicia *Cosmas* et *Damianus*, ἀσκήτορες nuncupati, quoniam gratis medebantur ægrotis; Gallicæ prope Nicomediam *Justina*, *Cyprianus* et *Theoctistus*; in Africa *Saturninus*, *Crispina*, aliique complures; Alexandriae *Didymus* et *Theodora*; Chalcedone *Euphemia*; Tyri in Tuscia *Christina*; ad Aquas Gradas *Chrysogonus*; Hadrianopoli *Philippus* Heracleaensis; Valentia in Hispania *Vincentius*; Emetæ *Eulalia*; Augustæ Vindelicorum *Afra*, antea meretrix; Amasæ *Theodorus*; Nicomediæ *Barbara*; Siraculis *Lucia*; in Achaia *Arcadius*; Romæ *Susana* et *Agnes*, *Cyriacus*, *Largus*, *Smaragdus*, alii; Foro Cornelli seu Imolæ *Cassianus*; Bononiæ *Vitalis* et *Agri-*

*cola*¹; Cæsaraugustæ sub Maximiano martyres XVIII : Sebastæ in Armenia *Blasius*, et XL martyres sub Licinio, etc.

Superato devictoque Maxentio, *Constantinus M.*, primum cum Licinio, deinde solus imperavit ad annum usque 337, quo Achirone prope Nicomediam obiit XI kal. junias, *coss. Titiano et Feliciano*; eodemque anno, V idus sept., renuntiantur Augusti tres illius filii, *Constantinus, Constantius et Constans*². Diuturnior fuit principatus Constantii, quam fratrum; nam *Constantinus* occisus fuit prope Aquileiam, *coss. Acindino et Proculo*, anno 340, die 6 aprilis; *Constans* a Magnentio in Galliis interfectus fuit sub initio anni 350, consulatum *Sergio et Nigriniano* gerentibus; *Constantius* vero obiit, *coss. Florentio et Tauro*, id est anno 361, III nonas octobris. Arripuit tunc imperium *Flavius Claudius Julianus*, filius Constantii³ et Basilinæ, qui a Christi fide ad cultum idolorum descendit, *Apostata* idcirco denominatus. Sæviit et is in christianos anno 362, cum conflagrasset templum Apollinis in Daphne⁴. Sed *Apostata* scelestissimus ictu cœlitus immisso miserrime interiit die 27 junii anno 363, ipsomet *Juliano IV* et *Promoto* *coss.*

In persecutione Juliani martyrio coronati fuerunt Antiochiæ *Artemius*, Alexandriae *Gallicanus*, Cæsaræ in Cappadocia *Eupsy-*

¹ Floruit itidem circa hæc tempora et sæculo tertio ad finem vergente, *S. Eusebius* episcopus, *Ambrosio* Mediolanensi amicitia conjunctus, et *S. Simplicianus*, ejusdem *Ambrosii* successor.

² Magni Constantini avi fuerunt *Eutropius* et *Claudia*, parentes *Constantius Chlorus* et *Helena*, noverca *Theodora*; fratres a *Theodora* geniti *Hanniballius*, pater Dalmatii, *Constantius*, pater Galli et Juliani *Apostatæ*; sorores *Constantia* Licini conjux et *Anastasia* uxor *Bassiani*; uxores *Minervina*, ex qua genuit *Crispum*, quam *Sex. Aurelius Victor* ait fuisse concubinam, et *Maximiana Fausta*, filia *Max. Herculi*, ex qua suscepit *Constantinum, Constantium, Constantem, Constantiam* et *Helenam*.

³ *Constantius*, pater Juliani, fuit Constantini Magni frater, non filius. Idem *Constantius* non ex *Helena*, sed ex *Flavia Maximiana Theodora* genitus fuerat, ac frater fuit *Hanniballi*. Apud *Suidam* *Julianus* dicitur *Parabata*. Uxorem habuit *Flaviam Maximianam Helenam*, filiam *Constantini Magni*.

⁴ Eodem anno 362 *Julianus* ad Hebræos scripsit epistolam xxv, reedificationem Jerusalem templique suadens; quod illi opus proximo anno 363 aggressi sunt, sed frustra.

chius, Aretii *Donatus*, episcopus, et *Hilarinus* monachus, Romæ *Gordianus* et *Epimachus*, *Joannes* et *Paulus*, *Bibiana* virgo, etc.

Extincto *Juliano*, imperator a militibus renunciatus est *Flavius Jovianus*, aliis *Jovinianus*, e *Pannonia*; et *Joviano* mortuo anno proximo 364, die 17 februarii¹, successit *Flavius Valentinianus*, ejusque frater *Fl. Valens* *Orienti* præfectus. *Gratianus* quoque filius *Valentiniani* et *Severæ*, a patre appellatus est augustus anno 367, IX kal. septembris. Decessit *Valentinianus* anno 375, die 17 novembris, eique successit *Valentinianus Junior*, illius et *Justinæ* filius, et ex patre frater *Honorii*. *Valens* occubuit anno 378, die 9 augusti, *Gratianus* anno 383, die 25 augusti. *Valentinianus Junior* occisus est ab *Eugenio* anno 392, die 25 maii. Imperarunt tum *Theodosius* et *Arcadius*, quorum ille, filius *Honorii* et *Thermantiæ*², a patre augustus dictus fuerat an. 379. *Arcadius* vero, filius *Theodosii* et *Flaccillæ*, a patre consors imperii declaratus est cum *Honorio*, filio itidem *Theodosii*. Obiit *Theodosius* 395, die 17 januarii, atque hinc subducitur *Arcadii* et *Honorii* principatus; quorum anno 6, *coss. Aureliano* et *Stilicone*, desiit quartum *Ecclesiæ* sæculum.

Imperante *Honorio* aut *Gratiano* ab *Hunnis* martyrio affectæ sunt *Ursula* et aliæ virgines³: quarum numerus fidem superat, et forte in *Actis*, pro *Undemilia*, undecim mille irrepserunt. Floruerunt etiam hoc sæculo eximia sanctitate, præter

¹ Id quidem juxta *Socratem*, aliosque asserentes diem *Joviani* emortualem fuisse XIII kal. martias; sed in *Cod. theod. lib. IX, tit. xxv*, extat ejusdem *Joviani* lex contra raptos biduo post latam, nempe XI kal. martii et die 19 februarii. Obiit *Dadasthanæ* inter *Galatiam* et *Bithyniam*. Post *Joviani* obitum designatus imperator *Salustius P. P.*; dignitatem renunciavit senectutem causatus; concurrentibus in ejus filium studiis, ait, hunc veronimum esse juvenem.

² *Honorius* et *Thermantia*, parentes *Theodosii Magni*, confundendi non sunt cum *Honorio*, filio ipsius *Theodosii* et *Flaccillæ*, et *Arcadii* fratre, et cum *Æmia Materna* *Theemantia*, filia *Stiliconis* et *Honorii* secunda uxore.

³ Harum quidam putant mentionem fieri in *Philopatru* *Luciani*, ideoque infictum libellum huic abjudicant, sed locus ambiguus est.

enumeratos præcedenti capite inter scriptores, *Hilarion* et *Paphnutius*, monachorum patres. *Jacobus* Nisibi in Mesopotamia, *Eustathius* Antiochenus, *Nicolaus* Mirensis, *Dionysius* Mediolanensis, *Martinus* Turonensis, *Zenobius* Florentinus antistes; ac matronæ sanctissimæ, *Helena*, mater Constantini, *Monica*, Augustini parens¹, *Marcellina*, soror Ambrosii, et *Paula* Romana.

CAPUT VI.

QUÆ SÆCULO IV DOCTRINÆ ET DISCIPLINA VIGUERINT.

Dei Verbum esse Patri *consubstantiale*, et unum *ὁυσία*, quomodo traditur in Evangelio, confirmatum est perfidiæ arianae confutatione. Retinendum didicimus *ὁμοούσιον, ὁμοούσιον* caute usurpandum, atque in sensu semiarianorum rejiciendum. Divinam in Christo humanamque naturam et in ista rationalem animam mentemque inesse, ut divinæ dispensationis postulat ordo, declaratum est luculentius. Spiritus sancti propugnata est contra macedonianos divinitas. Perpetua Deiparæ virginitas vindicata. Deum carere corporis membris, prout naturalis etiam ratio suadet, et liberum arbitrium non constringi fatali necessitate, ex hujus sæculi expulsis erroribus evidentius dignoscitur.

Eucharistia nomine *Fermenti* ad fidelium unionem servandam hoc sæculo dirigebatur ad *Titulos*. Chrisma a solis episcopis conficiebatur, quamvis eo presbyteri linirent verticem baptizati. Episcopus Ostiensis in consecratione romani pontificis pallio utebatur. Siricii constituto sacerdotes et diaconi, nonnisi cœlibes eligebantur, et clericorum officiis aggregari cœperunt monachi, quos morum gravitas commendabat².

¹ Marcellina inter virgines colitur.

² Dirutis hoc sæculo fanis et simulacris idolorum, plurima erecta sunt christiani cultus templa. Nam in solo libro III Vitæ Constantini ab Eusebio descriptæ numerantur, templum ad sepulchrum Domini, cap. XXXIII, bethlehemiticum ab Helena illius matre constructum, cap. XLIII, magnificentissimum in honorem Salvatoris Nicomediæ, cap. L, in loco qui vocabatur Mambre, cap. LI, apud Heliopolim, cap. LVIII, etc. De Ecclesiis

Postquam enim in Thebaide eremiticæ vitæ tyrocinia posuerat *Paulus*, vita functus anno 343, ætatis suæ 113, cœperunt monachorum propagari instituta. *S. Antonius* abbas iis vivendi leges præbuit anno 310. Paulo post *Pachomius* auctor fuit Tabenensium. *Basilus* regulas monachis tradidit circa annum 363. Instituit etiam congregationem et monasterium erexit an. 380 *S. Ambrosius*. Institutum monasticum in Italiam a *S. Athanasio* allatum, invexit in Africam *Augustinus*, et prope Tagastem cum *eremitis* exercere cœpit anno 387. Idem creatus hipponensis episcopus communem vivendi formam anno 395 præscripsit clericis; unde *Canonicorum regularium* augustinensium manavit ordo. Maronitæ in Syria a *Marone* monacho ac presbytero, religiosissimam vitam agente, ad Orontem non procul ab Apamea, hoc exeunte sæculo originem nomenque traxerunt.

autem imperante et adjuvante Constantino Romæ, Albani, Neapoli, Constantinæ in Numidia, et in regia præsertim urbe Constantinopolis, legendum opus Joannis Ciampini de sacris ædificiis, a Constantino Magno constructis. Complura quoque Theodosius Magnus, ejusque filii Arcadius et Honorius construxerunt. Dirutum inter alia, *consule Manlio*, nempe anno 399 Carthagine simulacrum *Cælestis*. Hinc *S. P. Augustinus* lib. XVIII *De civit. Dei*, cap. LIV, demonstrat quam falsum sit jactatum a gentilibus oraculum, per annos solummodo 365 Christi nomen fuisse colendum, postea vero religionem nostram penitus fuisse delendam. Lege et *Prosperum* lib. III *De prædict.*, cap. XXXVIII, ubi *Cælestis*, seu Junonis, erat templum, consecrata est ab Aurelio carthaginiensi antistite amplissima ecclesia. Condita Constantinopoli a *S. Gregorio Nazianzeno* sacra ædes, quam *ἀναστασιον* nominavit, quod illic fides languescens videretur revivisse. Vide ejusdem Gregorii orationem XXXII. Distinguenda hæc est ab *Anastasia* ecclesia novatianorum, memorata a *Socrate* lib. II, cap. XXXVIII. Idem historicus lib. VI, cap. VI, laudat templum *S. Euphemie Chalcedone*, ubi inter *Gainam* et *Arcadium* imp. inita concordia fuit. Meminit quoque eo loci constantinopolitanæ Ecclesiæ *Gothorum* et alterius *Joanni apostolo dicatæ*, quæ ab urbe distabat septem millibus passuum. De *Serapio* paganorum templo in Ecclesiam Alexandriæ commutato, legendus *Sozomenus* lib. VII, cap. XV. Circa annum 30 *Fruventius* Abyssinos ad Christi fidem convertit.

De monachis in Thebaide degentibus, eorumque institutis et disciplina, item de Scetiensibus, de Nitriensibus et monasteriorum Celliæ, de Palæstinis, Syris et Edessensis, vide *Sozomenum* lib. VI, *Palladium* in *Hist. lausiaca*, etc.